

ДРОГОБИЦЬКІ МІСЦЯ У ЖИТТІ І ТВОРЧІЙ СПАДЩИНІ ІВАНА ФРАНКА: СПРОБА ХРОНОЛОГІЧНО-ЛОКАЛЬНОЇ ДЕСКРИПЦІЇ

Володимир ГАЛИК

*Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка,
кафедра всесвітньої історії та спеціальних історичних дисциплін,
вул. Лесі Українки 46, 82100, Дрогобич, Україна,
e-mail: galykvol@ukr.net*

У запропонованому дослідженні через призму життя та багатогранної спадщини Івана Франка представлено місцини Дрогобича, які прямо чи опосередковано пов'язані з великим українцем. Тут, на основі матеріалів знаних і малознаних архівних джерел та значної кількості франкознавчих досліджень, по-новому трактуються окремі епізоди з життя та діяльності Івана Франка в Дрогобичі. Це дає можливість найповніше представити широкому загалові Дрогобич як місто Івана Франка.

Ключові слова: *місця, Іван Франко, Дрогобич, життя, багатогранна діяльність, творча спадщина.*

“... Там город преславний Дрогобич лежить...” – такими величними словами про Дрогобич І. Франко відгукнувся в своєму поетичному творі “Похвала Дрогобича”, хоча загалом у його змісті автор через жанр гострої сатири показав міське управління та соціально-економічні негаразди в місті часу другої половини XIX ст.¹ Водночас Іван Франко акцентував на тому, що відомості про Дрогобич надто скупо представлені у світі, що це зовсім не європейське місто тощо. З подібним сарказмом І. Франко розповідає про благочинні акції у місті своєї юності в вірші “Дрогобицька філантропія”². Загалом, зацікавлення Івана Франка історією Дрогобича не є, в цілому, випадковим. Тут він навчався у Дрогобицькій головній школі при церкві Святої Трійці, тут же проходило і його навчання в Дрогобицькій вищій гімназії імені Франца-Йосифа. З Дрогобича разом із групою товаришів-однодумців І. Франко розпочинав свою славнозвісну культурно-просвітну “прогулянку” по Прикарпатті. Також, уже як зрілий письменник і суспільний діяч, І. Франко неодноразово відвідував місто свого дитинства та юності, бував у знайомих людей, неодноразово згадував місця, у яких йому доводилося жити в минулому, декламував дрогобичанам свого “Мойсея” тощо³.

У ході проведеного дослідження простудійовано вітчизняну й зарубіжну (здебільшого франкознавчу) історіографію, а також різножанрові дослідження та розвідки про минуле міста і внесок у його творення Івана Франка. Цінними в цьому плані є праці Р. Горака, Я. Гнатива, Я. Грицака, З. Гузара, В. Галика, Л. Тимошенка, М. Шалати, Є. Пшеничного, Р. Мниха, О. Німилович, Я. Ольхового, Р. Пастуха, С. Пінчука, З. Култуса, М. Мсцівєвського та ін. Попри це, вивчено та залучено до наукового обігу матеріали з різного роду знаних і малознаних архівних джерел, що чи не вперше є спробою найповніше представити широкому загалові життя і багатогранну діяльність Івана Франка у Дрогобичі, а також його різножанрову творчу спадщину про місто. Зокрема, у великому обсязі використано матеріали фонду Івана Франка Відділу рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України (вдячність Галині Бурлаці та Богдану Цимбалу за допомогу в отриманні можливості послугоуватись окремими оцифрованими одиницями збору). В альбом-путівник увійшли

¹ Іван Франко. “Похвала Дрогобича”, у *Франко І. Я. Зібрання творів у 50 томах*, vol. 2. (Київ: Наукова думка, 1976): 349–351.

² Іван Франко. “Дрогобицька філантропія”, у *Франко І. Я. Зібрання творів у 50 томах*, vol. 3. (Київ: Наукова думка, 1976): 248–249.

³ “Там город преславний Дрогобич лежить...” (Вибрані праці Івана Франка про Дрогобич), упорядкування, передмова і коментарі Володимира Галика. (Дрогобич: Коло, 2008).

також вибрані матеріали з експозиції Львівського національного літературно-меморіального музею Івана Франка та Музею “Дрогобиччина”.

Метою даного дослідження є, насамперед, визначення місцин Дрогобича, які прямо чи опосередковано пов'язані з життям та багатогранною діяльністю Івана Франка в місті його дитинства та юності, показати внесок вченого у творення його минулого. Відповідно до мети, ставимо перед собою такі завдання: репрезентувати період навчання Івана Франка у василянській школі при церкві Святої Трійці; охарактеризувати період студій вченого у Дрогобицькій гімназії імені Франца-Йосифа; звернути увагу на помешкання Івана Франка у Дрогобичі під час його навчання в місті; проаналізувати громадсько-політичну та наукову діяльність І. Франка у Дрогобичі; розглянути художньо-літературну спадщину І. Франка про Дрогобич та його околиці й зв'язки вченого з дрогобицькими кореспондентами.

До Дрогобицької головної школи при церкві Святої Трійці Іван Франко потрапив на початку вересня 1864 р., після того як полишив навчання, при кінці першого класу, в школі Ясениці Сільної через те, що “багато мусив витерпіти від сваволі інших учнів”. У василянській школі Дрогобича І. Франко вчився від вересня 1864 р. до літа 1867 р.

У час Івана Франка так звана нормальна школа в Дрогобичі (назва нині вважається дивною, але означала не більше і не менше, як звичайна школа) була однією з ланок старої Австрії, яка не була обов'язковою. Її закінчував кожен, хто в майбутньому виявляв бажання продовжувати навчання в гімназії. Водночас можна було обмежитися навчанням тільки у цій школі, скласти вчительський екзамен і бути вчителем народних шкіл або навіть і без нього бути службовцем середнього рівня⁴.

На час вступу І. Франка до дрогобицької школи вона була ще німецькомовною, але згодом спілкування між учителями та вчителями з учнями відбувалося уже польською мовою. Руською (так званою українською) мовою викладали лише руську та релігію для греко-католиків. У Дрогобицькій головній школі, окрім отців-василян, учителями були також і світські особи. Стосовно учнів, то ними були греко-католики, римо-католики, євреї⁵.

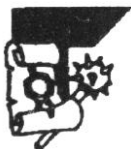
За тогочасними школами в Галичині контроль вела Крайова комісія, а за дрогобицькою василянською школою нагляд був ще й з боку управи ЧСВВ, Єпископського Ординаріату та міської влади. Наголосимо, що школа була прозорою для зовнішнього контролю. На щопіврічні іспити формувалися комісії з деканів, бургомістрів та інших поважних осіб міста, а також під час іспиту на ньому могли бути присутніми батьки і навіть будь-які зацікавлені особи. Така особливість навчального процесу в школі сприяла повній неупередженості й об'єктивності, а це, своєю чергою, позитивно відображалось на учнях. Наприклад, І. Франка в роки його навчання двічі карали переведенням на “ослячу лавку” через те, що без дозволу читав на уроці і ховав книжку під парту, але кожного разу після іспиту вражена його знаннями екзаменаційна комісія повертала Івана Франка на першу парту. Про високий рівень знань І. Франка у нормальній школі свідчить і те, що всі шість семестрів навчання у ній І. Франко за свою успішність постійно отримував перше або друге місце та відзнаки. За відмінне навчання ім'я І. Франка три рази було занесене до так званої “Золотої книги” школи василян, ведення якої було започатковане ще у 1825 р.⁶

Про своє враження від навчання у василянській школі Іван Франко залишив чимало спогадів, нарисів, художніх творів, написаних на їх основі. Наприклад, в оповіданнях “*Schönschreiben*” (“Красне писання”) та “*Отець-гуморист*” він розповідає про надзвичайну жорстокість учителів до учнів у дрогобицькій школі при церкві Святої Трійці. Період навчання у школі зафіксований і у творі І. Франка “*У столярні*”. Згодом Іван Франко скаже, що йому “по-

⁴ “Там город преславний Дрогобич лежить...”: 14; Роман Горак. *Адреси юності Івана Франка в Дрогобичі*. (Трускавець: Франкова криниця, 1995): 12–14.

⁵ Ярослав Грицак. “Пророк у своїй вітчизні. Франко та його спільнота (1856–1886)”. (Київ: Критика, 2006), 84.

⁶ Ibid.; Михайло Шалата. “Іван Франко у школі при церкві Святої Трійці”, у *Франкознавчі студії. Є. Пишеничий (голов. ред). Л. Винар та ін. по. 6.* (Дрогобич: Коло, 2015): 180.

частило в наймолодших літах”, тоді, коли “ще ходив до... нормальної школи, що містилася в монастирі отців-василіан при церкві святої Трійці в Дрогобичі...”⁷.

У роки навчання в нормальній школі І. Франка спіткало перше велике потрясіння. Якраз при кінці першого року навчання, навесні 1865 р., помер його батько – Яків Франко. Про це з болем згадував І. Франко у своєму листі до М. Драгоманова 26 квітня 1890 р.: “По двох роках батько віддав мене до Дрогобича до т[ак] зв[аної] німецької або нормальної школи у василіан до другого класу, де я, по-мужицьки вбраний, боязливий, несмілий та часто немитий хлопець, цілий курс бувши посміховищем у класі і, перетерпівши досить від деяких нелюдських учителів (гл[яди] “Schönschreiben”), при кінці першого курсу на превелике диво цілого класу і своє власне одержав першу локацію. На екзамені, котрий був властиво тільки парадом, був і мій батько, – я не бачив його, а тільки коли мене викликали першого, щоб одержати нагороду (книжку), то я почув, що він голосно заплакав. В два місяці опісля, на самий великдень, він умер, покинувши господарство в розстрою і в довгах, молоду матір і четверо дрібних дітей. Мати мусила швидко вийти заміж, щоб запобігти цілковитому розстроєві господарства...”⁸.

Смерть батька болюче вразила малого І. Франка, а найбільше те, що ця подія сталася саме вночі з Великодньої суботи на неділю (тобто з 15 на 16 квітня 1865 р.). З огляду на це, саме в нормальній школі І. Франко написав свій перший поетичний твір, який присвятив батьковій смерті, назвавши “Великдень”. На жаль, це перше Франкове поетичне творіння до нас не дійшло, проте відомий ще один його вірш під такою ж назвою, але інший за змістом і датований аж 1881 р.⁹

Таким чином, саме в Дрогобицькій головній школі І. Франко зробив перші кроки на ниві літературної діяльності. Цьому сприяло те, що деякі шкільні вчителі стимулювали І. Франка до писання, а особливо о. І.-Ю. Німилевич. Загалом, у своїх “Причинках до автобіографії” І. Франко пише про окремих із них: “я з присмністю можу згадати імена молодого монаха Крушельницького, що вчив нас у другому класі, отця-катехита Красицького, отця-ігумена Барусевича і пізнішого ігумена отця Немилевича, талановитого проповідника, а також старенького вчителя так званої “штуби”, то є першого класу, русина Чернигевича, самотнього світського вчителя, що дослужив у тій школі до своєї смерті і який для непослушних та галасливих дітей у своїм класі не мав тяжчої кари, як поколоти їх по чолі своєю неголеною бородою”¹⁰.

З-поміж вищезгаданих І. Франком учителів неабиякою шаную у нього користувався саме о. І.-Ю. Німилевич, який ще перед посадою директора Дрогобицької нормальної школи (з 1873 р.) учителював у цьому навчальному закладі і навчав І. Франка. В контексті зазначимо, що І. Франка з отцем Іваном-Юліаном Німилевичем єднали родинні зв’язки, адже брат бабці священика М. Твардовської був чоловіком сестри бабусі І. Франка по материнській лінії – К. Кімакович. Водночас мати о. І.-Ю. Німилевича, К. Романська, була сестрою Є. Романської (у першому шлюбі Кошицька, в другому – Гучинська), в якій проживав на квартирі І. Франко під час свого навчання у Дрогобицькій нормальній школі¹¹.

Отже, Іван Франко навчався у дрогобицькій василіянській школі при церкві Святої Трійці від 1 вересня 1864 р. до 13 липня 1867 р. За період навчання у ній показав себе як здібний, талановитий учень і, незважаючи на своє сільське походження, здобув повагу як серед учнів, так і серед шкільного навчально-педагогічного колективу. У дрогобицькій василіянській

⁷ Іван Франко. “Спомини з моїх гімназійних часів”, у Франко І. Я. Зібрання творів у 50 томах, vol. 39. (Київ: Наукова думка, 1983): 51.

⁸ Іван Франко. “Лист до М. Драгоманова від 26 квітня 1890 р.”, у Франко І. Я. Зібрання творів у 50 томах, vol. 49. (Київ: Наукова думка, 1986): 241.

⁹ Ярослав Грицак. “Пророк у своїй вітчизні. Франко та його спільнота (1856–1886)”: 85–86.

¹⁰ Іван Франко. “Причинки до автобіографії”, у Франко І. Я. Зібрання творів у 50 томах, vol. 39. (Київ: Наукова думка, 1983): 38.

¹¹ Ярослав Ольховий. “Дрогобицькі станції Великого Каменяра” у Дрогобицький краєзнавчий збірник. No. 9. (Дрогобич: Коло, 2005): 73–78; Ярослав Ольховий. “Тут жив великий Каменяр”, Радянське слово, no. 66 (1987): 3; no. 67 (1987): 3.

школі, І. Франко сформулював свої перші переконання, яких здебільшого дотримувався упродовж усього життя. Важливим є те, що саме у Дрогобицькій головній школі у І. Франка заклався хист до літературної діяльності, і саме у її стінах він почав писати свої перші поетичні твори.

Важливий період у житті та діяльності Івана Франка посідає час його навчання у Дрогобицькій гімназії імені Франца-Йосифа I (з осені 1867 р. до літа 1875 р.). Коли І. Франко прийшов на навчання до Дрогобицької гімназії, то якраз восени 1867 р., у зв'язку з введенням у дію австрійської конституції, були відмінені тілесні покарання учнів та запроваджено замість німецької польську мову викладання, а українська мова вивчалась як окремих предмет¹². Вищезгадана реформа створювала серйозні проблеми для вчителів, більшість із яких здобула освіту німецькою мовою, а дехто ледве міг говорити польською. Польських підручників не було, польська термінологія не була розроблена, тому вчителі мусили заступати своїми лекціями відсутні книжки й на ходу творити нову термінологію. Іншим негативним елементом була заміна німецьких учителів польськими, патріотично налаштованими. *“Це, – писав І. Франко у своїх спогадах, – був переломний момент, важкий для слабких, але сприятливий для сильних, бо давав їм поле для власної оригінальної праці, не надто обмеженої правилами”*¹³.

Франкові однокласники, зазвичай панські діти, фактично з презирством ставилися до вбогого селянського хлопця, який згодом в українській культурі став *“сільським самородком”*. Водночас з-поміж Франкових ровесників-однокласників, як і в нормальній школі, було чимало євреїв. У своїх спогадах *“Мої знайомі жиди”* І. Франко пише: *“Щойно в гімназії мав я нагоду пізнати ближче кількох шкільних товаришів-жидів. У першій черзі називаю Ісаака Тігермана. Це був найкращий математик у нашому класі й ішов через усю гімназію як один із найвизначніших учнів... Між жидами-учнями, що ходили разом зі мною до Дрогобицької гімназії, хоч і не в тому самому класі, були такі, що пізніше здобули добре ймення в мистецтві й науці. Там був Моріц Готліб, пізніший талановитий маляр, близький свояк мого товариша Ісаака Тігермана, як і цей завчасно забраний смертю. Там був Л. Монат, публіцист, що сьогодні проживає у Відні. Там був Лев Штернбах, уже в гімназії чудова дитина філологічних здібностей, теперішній визначний грек іст і Краківського університету”*¹⁴.

Перший рік навчання у гімназії І. Франко, як і у василіянській школі, розпочав із *“ослячої”* лави, проте великі здібності й талант, наполегливість, жадоба до знань та працьовитість посприяли йому отримати першість у колі своїх ровесників з класу. За добрі успіхи у навчанні, враховуючи поганий матеріальний статок, Крайова шкільна влада звільнила І. Франка від плати за навчання на основі його клопотання до установи від 25/II 1868 р.¹⁵

У передмові до твору *“Рутенці”* І. Франко зауважує, що він ніколи не боявся шкільної науки, яка, навпаки, давала йому нові приємні враження і розширювала обсяг його знань. Відносини вчителів з учнями у гімназії були, звичайно, ліберальні, хоча майже ніколи не доходили до приятельського рівня: учителі гімназії майже без винятку дивилися на учнів з погордою¹⁶.

На думку І. Франка, гімназія все ж таки не могла повністю задовольнити його жадання до знань. Зі змісту оповідання *“Борис Граб”* бачимо, що Франко-гімназист суттєво відрізнявся з-поміж своїх товаришів – з одного боку убогим вбранням та неохайністю, з іншого – *“обдарованістю... надзвичайною пам'яттю, що всі виклади вчителів запам'ятовував відразу в школі, не вчився дома нічого...”* і відповідно отримував вищі локації в класі¹⁷.

¹² Ярослав Грицак. “Пророк у своїй вітчизні. Франко та його спільнота (1856–1886)”: 90–91.

¹³ Ivan Franko. “Emeryk Turczyński. Wspomnienia pośmiertne”, *Kurjer Lwowski*, no. 106 (1896): 2.

¹⁴ Іван Франко. “Мої знайомі жиди”, у *Франко І. Я. Мозаїка: Із творів, що не ввійшли до Зібрання творів у 50 томах*. (Львів: Каменяр, 2001): 341–342.

¹⁵ Відділ рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. Ф. 3. Од. зб. 2415. арк. 3.

¹⁶ Іван Франко. “Рутенці”, у *Франко І. Я. Зібрання творів у 50 томах*, vol. 15. (Київ: Наукова думка, 1978): 7.

¹⁷ Іван Франко. “Борис Граб”, у *Франко І. Я. Зібрання творів у 50 томах*, vol. 18. (Київ: Наукова думка, 1978): 179.

Під час навчання у Дрогобицькій гімназії, у шостому класі, І. Франка спіткало чергове нещастя – 1 червня 1873 р. у віці 38 років померла його мати Марія Кульчицька і він уже став круглим сиротою. Про це з гірким сумом І. Франко розповідає у своєму життєписі, вміщеному в листі до М. Драгоманова від 26 квітня 1890 р.¹⁸ Практично не маючи засобів до існування, І. Франко вдавався до заробітків, про що пише у *“Причинках до автобіографії”*: *“Ніяких таких оцщадностей у мене, що жив тими віктуалами, які привезено мені з дому, і мало що заробив приватними лекціями, не було. Грошей у мене аж до сьомої класи, в якій я одержав стипендію, було звичайно дуже мало”*¹⁹. У контексті слів І. Франка зазначимо, що стипендію Франкові-гімназисту було призначено у січні 1875 р.²⁰

Незважаючи на скрутне становище в гімназійні роки, І. Франко почав збирати власну бібліотеку, і до кінця навчання у Дрогобичі вона налічувала близько 500 томів²¹. Про основне джерело їх надходження І. Франко каже: *“... Книжки я переважно одержував від товаришів за те, що вироблював письмові задачі, не занедбуючи власної науки, 5 або й більше задач на одну тему, і всі так відмінні одна від другої, що вчитель не пізнавав, що се чужа, а не ученикова робота”*²².

З-поміж книжок у Франковій бібліотеці, було багато таких, що вважалися дефіцитом у гімназії, і тому квартира з Франковою бібліотекою стала частим місцем збору дрогобицьких гімназистів. Водночас Франкова бібліотека користувалася увагою і місцевого бібліофіла Лімбаха, який був батьком одного гімназиста, а відповідно, й І. Франко отримав можливість послуговуватися ще однією приватною збіркою різних книг, про що детально розповів у своїх спогадах *“Гірчичне зерно”*²³.

У контексті варто звернути увагу на те, що в час навчання І. Франка Дрогобицька гімназія, незважаючи на окремих учителів, була укомплектована педагогами-професіоналами. Найбільш лояльними до І. Франка були Іван Верхратський та Юлій Турчинський, добрими словами згадував І. Франко свого класного керівника, доктора Дрогобицької гімназії Миколу Антоневича, вчителя математики Едварда Міхонського, катехита отця Олексія Торонського, вчителя польської та німецької мови і натуральної історії Теофіла Юркевича, вчителів природознавства Едварда Гюккеля й Емерика Турчинського та інших²⁴. Про свої взаємини з окремими вчителями у гімназійні роки І. Франко розповідає в автобіографічних творах *“Борис Граб”*, *“Гірчичне зерно”*, де, зокрема, найбільшу увагу приділяє своїм відносинам з Едвардом Міхонським²⁵.

З різножанрових праць І. Франка дізнаємося, що І. Верхратський почав знайомити його з творами українських класиків: М. Шашкевича, Марка Вовчка, С. Руданського, О. Стороженка, Панаса Мирного. Особливий вплив на І. Франка-гімназиста зробив *“Кобзар”* Т. Шевченка, який сприяв формуванню його патріотичності, волелюбства, демократичного світогляду тощо²⁶.

За сприянням Юлія Турчинського у гімназійні роки І. Франко почав читати твори західноєвропейських класиків – У. Шекспіра, Ф. Шиллера, А. Міцкевича, Й.-В. Гете, Ежена Сю, Ю. Словацького, А. Коцеби та інших. Саме це й спричинило становлення літературної діяльності Івана Франка в період навчання в Дрогобицькій гімназії. З цього приводу в автобіографії І. Франко писав: *“Почав я писати – віршем і прозою – дуже вчасно, ще в нижчій гім-*

¹⁸ Іван Франко. “Лист до М. Драгоманова від 26 квітня 1890 р.”: 242.

¹⁹ Іван Франко. “Причинки до автобіографії”: 39.

²⁰ Відділ рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. Ф. 3. Од. зб. 2415. арк. 17.

²¹ Іван Франко. “Гірчичне зерно (Із моїх споминів)”, у *Франко І. Я. Зібрання творів у 50 томах*, vol. 21. (Київ: Наукова думка, 1979): 318.

²² Іван Франко. “Причинки до автобіографії”: 40.

²³ Іван Франко. “Гірчичне зерно (Із моїх споминів)”: 319–332.

²⁴ *Ibid.*, 316–317.

²⁵ Іван Франко. “Борис Граб”: 177–190.

²⁶ “Спогади про Івана Франка”, *упоряд., вступ. сл., прим. М. І. Гнатюка. 2-ге вид., доповн., перероб.* (Львів: Каменяр, 2011): 77; Франко І. “Спомини з моїх гімназійних часів”: 50–54.

назії”. У контексті зазначимо, що вже у 7 класі гімназії (1874 р.) Іван Франко на сторінках журналу “Друг” опублікував свій сонет “Пісні народні”²⁷. Про активну співпрацю І. Франка з журналом “Друг” свідчить його спілкування з В. Давидяком упродовж 1874–1875 рр., якому редакційний комітет журналу доручив листуватися вже з молодим письменником.

Будучи ще учнем молодших класів гімназії, І. Франко пристрасно став збирати народну творчість, яку записував від ремісників, торговців, міщан, ченців, навіть жебраків. Почасти І. Франко, записував фольклорні перли дрогобичан на Зварицькому передмісті. Тут була велика толока, і сюди на гаївки приходили учні гімназії, де зазвичай бував І. Франко з товаришами. У листі до М. Драгоманова 1890 р. І. Франко згадував про початок своєї фольклорно-збиральницької діяльності: “Ще в нижчій гімназії я почав збирати пісні народні, спершу від своєї матері, а опісля і в Дрогобичі розпитував свідуючих людей (ремісників і т. і.), так що швидко мав мілко списані два товсті зошити, вміщуючі 800 номерів, правда, в значній часті коломийок. Менший зошит я послав у “Просвіту” і опісля случайно віднайшов його в третій руках, а більший таки в Дрогобичі у мене пропав”²⁸. Менший збірник, що його віднайшов сам І. Франко, містить записи пісень і коломийок із його рідного села Нагуєвичі. Він зробив ці записи 1868 р., будучи ще дванадцятирічним студентом. Більший збірник, загублений у Дрогобичі приблизно 1874 року, несподівано знайшовся 1954 р. У цій підшивці містяться пісні із сіл Нагуєвичі, Ясениця Сільця, а також Дрогобича, про що сказано на початку рукопису. Збірник має заголовок: “Збірник пісень народних. Частина друга. Зібрав Іван Франко. 1871”²⁹. Найбільше записів, особливо коломийок (левова частку записано у Дрогобичі), припадає на 1870-ті рр. Тоді І. Франко робить цінні теоретичні висновки щодо розвитку пісенності в Дрогобичі того часу³⁰.

У час навчання у Дрогобицькій гімназії І. Франко здійснив свою першу учнівську подорож, метою якої було збирання етнографічного матеріалу на теренах Бойківщини. Ця подорож виявилася досить продуктивною, бо збирачеві пощастило записати чимало народних пісень, коломийок і оповідань (багато матеріалу було віднайдено ним у Дрогобичі). Вона охопила маршрут, який починався від Стрия, звідти до Синевідська, Побука, Бубнища, Тисова, Церківни, Старого Мізуня, Велдіжа, Лолина. З Лолина – в Дрогобич, звідти в Опак, Смільну, Тур’є, Волосянку. Після гімназійного навчання, будучи студентом філософського факультету Львівського університету, 1876 р. у журналі “Друг” І. Франко відкрив розділ “Із уст народу” і там друкував зібраний фольклорний матеріал³¹.

Згодом Іван Франко одним із перших порушив тему історії освітніх закладів Дрогобича ХІХ ст. У цьому контексті цікавим є його “Допис про Дрогобицьку гімназію”. За словами І. Франка, Дрогобицька гімназія за останніх 12 років ХІХ ст., на відміну від інших у Галичині, значно модернізувалася. Структура професорського активу в ці роки значно змінилася. Вона приваблювала до себе молодь також з інших міст. Причину в цьому слід вбачати в тому, що тут між молоддю розвивалося товариське життя, будилося щире заняття наукою і навіть сучасними питаннями політики. Учні гімназії не тільки читали літературу в бібліотеці, а й створювали товариства, котрі ставали осередком руху. Кожне товариство мало свою бібліотеку, у якій можна було брати в позику книги. Зазвичай товариства тривали недовго, до того часу, поки їх організатори навчалися у гімназії. Згадану статтю про Дрогобицьку гімназію Іван Франко опублікував після трьох років по її закінченні у журналі “Дзвін” 1878 року, де у висновках до неї зазначив: “Гімназія Дрогобицька, колись оживлена, весела, хоть, розуміється, не без плямок, – тепер представляє “мерзость заупустіння”. Понуро, скучно іде наука, – молоді люди виходять з неї або чистими недоумками, або передчасними практиками та егоїстами. Чи швидко буде інакше? Здало би ся, але нема надії”³².

²⁷ Іван Франко. “Гірчичне зерно (Із моїх споминів)”: 318; Іван Франко. “Лист до М. Драгоманова від 26 квітня 1890 р.”: 242–243.

²⁸ Іван Франко. “Лист до М. Драгоманова від 26 квітня 1890 р.”: 243.

²⁹ “Там город преславний Дрогобич лежить...”: 31.

³⁰ Ibid., 31–32.

³¹ Іван Франко. “Лист до М. Драгоманова від 26 квітня 1890 р.”: 244.

³² “Там город преславний Дрогобич лежить...”: 36–40.

У своїх *“Споминах”* про гімназійні часи І. Франко чимало уваги приділив характеристиці життя й побуту дрогобицьких гімназистів. Зокрема, він стверджує, що учні Дрогобицької гімназії в другій половині 60-х і в першій половині 70-х років XIX ст. поза школою жили гуртками, крім місцевих, що мешкали у своїх родинах і переважно не вливалися до гурткового життя. Позамісцеві жили на квартирах (стаціях) – переважно по різних передмістях у міщан та міщанок і, відповідно до тих квартир, творилися між ними гуртки. У таких гуртках велися жваві розмови, а в менших учні займалися лектурою позашкільних книжок, коли один читав голосно, а інші слухали. І. Франко з товаришем Йосифом Райхертом, сином німецького колоніста, у вищій гімназії читав драми У. Шекспіра, Ф. Шиллера та Й.-В. Гете. З його старшим братом Філіппом Райхертом, який із самбірської гімназії перейшов до Дрогобича, він один рік жив на спільній квартирі в домі боднаря Корпака³³.

Не менш цікавою є розповідь Івана Франка про ученицьку бібліотеку в Дрогобичі (1878 р.). Статистичні дані, наведені І. Франком, почерпнуті з бібліотечних каталогів і дають елементарні уявлення про тенденції, за якими розвивалася наука в гімназіях. Зокрема, вони висвітлюють поведінку учнів у вільний час, коли вони самостійно і вільно думали та вчилися³⁴.

Накінець наголосимо, що Дрогобицьку гімназію імені Франца-Йосифа, І. Франко закінчив 26 липня 1875 р. Саме тоді йому було вручено атестат зрілості, так зване матуральне свідоцтво, де було зазначено: *“Вимоги, поставлені законом, іспитований виконав, отже, почесно і отримує внаслідок цього похвальне свідоцтво зрілості, яке дає йому право відвідувати університет”*³⁵.

Загалом про своє навчання у Дрогобицькій гімназії в передмові до твору *“Рутенці”* І. Франко висловився так: *“Гімназійні студії, які пройшов я в Дрогобичі, при всій бідності, серед якої довелося мені жити як ученикові з-під селянської стріхи, не були для мене таким тяжким часом, як догадувався дехто з тих, хто пробував на основі моїх літературних праць komponувати собі мій життєпис”*³⁶.

Отже, саме в час навчання І. Франка у дрогобицькій гімназії відбулося становлення його літературної діяльності. Юний І. Франко почав писати вірші та оповідання трьома мовами: українською, німецькою і польською, а також багато перекладав з німецької, грецької та польської. Водночас у гімназійні роки відбулося формування в І. Франка таких рис, як етнограф та фольклориста. Загалом про гімназію і навчання у ній І. Франко написав низку автобіографічних творів, мемуарів та наукових праць: *“Борис Граб”*, *“Гірчичне зерно”*, *“Рутенці”*, *“Спомини із моїх гімназійних часів”*, *“Допис про Дрогобицьку гімназію”*, *“Ученицька бібліотека в Дрогобичі”* тощо.

Після навчання у Дрогобицькій гімназії І. Франко вже почав твердо роздумувати про свою викладацько-літераторську кар’єру і, ставши студентом філософського факультету Львівського університету, приступив до реалізації своїх задумів, виплеканих ще у гімназійні роки.

В контексті зазначимо, що період навчання у Дрогобичі Івана Франка – це майже повних 11 років. Його непостійними й постійними помешканнями, так званими стаціями, були квартири у кравця Івана Гутовича (будинок зберігся до сьогодні), будинок коваля Поплавського (не існує), хата тітки І. Франка Є. Кошицької (не існує) та будинок боднаря М. Корпака (не зберігся). Отже, бачимо, що за одинадцять літ дитинства та юності Івана Франка у Дрогобичі він багато разів міняв квартирні помешкання, кілька з яких стали постійним пристанищем для нього впродовж термінів навчання у міській головній школі Дрогобича та Дрогобицькій гімназії імені Франца-Йосифа І. Умови проживання І. Франка на згаданих стаціях були жахливими. Очевидно, батьки Івана Франка розуміли неприйнятність тих умов, у яких

³³ Іван Франко. *“Спомини з моїх гімназійних часів”*: 50–51.

³⁴ *“Там город преславний Дрогобич лежить...”*: 4–47.

³⁵ Відділ рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. Ф. 3, Од. зб. 2415, арк. 19.

³⁶ Іван Франко. *“Рутенці”*: 7.

проживав їх син, тому намагалися змінювати їх на кращі, переводивши його з однієї стації на іншу, проте невеликі матеріальні статки так і не дали їм можливості забезпечити І. Франкові краще житло під час навчання у Дрогобичі³⁷.

У Дрогобичі І. Франко мав велику когорту друзів ще з років навчання, а також приятелів і товаришів, з якими упродовж усього життя підтримував зв'язки. Про тісні контакти Івана Франка з дрогобичанами в кінці XIX – початку XX ст. свідчать збережені листи від і до вченого, які відправлялися йому з поштової скриньки Дрогобича. Згадане листування сьогодні слугує незамінним джерелом для усестороннього ознайомлення із родинним та побутовим життям Івана Франка, з особливостями його наукової, суспільно-політичної та культурно-освітньої діяльності. Кореспонденції з Дрогобича до І. Франка в першу чергу дають змогу дізнатися про малознані факти не лише з життя та багатогранної діяльності великого українця, а й більш детально ознайомитися з багатоманітним соціальним складом міста Дрогобича Франкового часу, видами діяльності дописувачів, невідомими до сьогодні біографічними фактами особистого життя тих чи тих адресантів, які свого часу спілкувалися з ученим та внесли певний штрих у формування його поглядів, переконань, характеру і т. д.³⁸

Є відомими шістдесят шість листів, адресованих Іванові Франку з поштової скриньки Дрогобича. Усі виявлені листи з Дрогобича до І. Франка є тематично близькими, проте за соціальним статусом авторів їх можна умовно поділити на кілька груп.

Перша група – це листи, які отримував Іван Франко від родичів (вітчима Григорія Гаврилика, дружини Ольги Франко, брата Онуфрія Франка та племінників Григорія та Івана Франків – синів Захара Франка). За змістом вони є співзвучними, тобто всі адресати зверталися до вченого за порадами та допомогою. На жаль, не збереглося листів-відповідей, але можемо з упевненістю стверджувати, що Іван Франко не був байдужим до родинних проблем і часто допомагав своїй родині (і не лише родині), як був у змозі³⁹.

Другу групу складають листи від дрогобицьких юристів (адвокатів Саля Гайнсберга, Ісаака Тігермана, Ізидора Ляутербаха, суддів Володимира Йойка, Івана Тимочка, адвоката та перекладача Володимира Кобрини). Зі змісту цього блоку листів видно, що дрогобицькі юристи допомагали розв'язувати конфліктні проблеми родини Івана Франка. Отже, окрім фахової діяльності, адвокати та судді проводили культурно-просвітницьку роботу. Зокрема, із листа судді І. Тимочка дізнаємося, що він займався постановкою вистави Франкового твору “Сон Князя Святослава” в Дрогобичі, а з листів В. Кобрини – про його переклад Франкових “Мойсея”, “Каменярів”, “Лиса Микити” польською мовою та, зокрема, про видання польською мовою “Мойсея”⁴⁰.

До третьої групи належать листи, авторами яких є освітяни та громадсько-культурні діячі (освітянин Жегота Дашко (Ігнацій Дашинський), громадсько-політичний діяч Атанас Мельник, власник книгарні Ф. Щепанський, книгар Віктор Унгар, громадсько-політичний діяч Ксенофонт Охримович, суспільно-політичний діяч Антін Березінський, книгар Сальо Геїнсберк, польський драматичний актор Адольф Валек-Валевський, філософ Володимир Левинський, просвітяни з Ясениці Сільної Яків Олексосвський, Василь Сторонський, Іван Яцуляк, радикал Жигмонт Бичинський, громадський діяч Михайло Губчак, освітянин, приятель Івана Франка зі студентських років Іван Кобилецький⁴¹). Цей блок листів до вченого характеризується різною тематикою. Ключовою була тема купівлі житла Іваном Франком у Дрогобичі або на його околицях. На менш важливими були проблеми культурно-просвітницького та політичного життя в Дрогобичі. У цьому контексті особливо заслуговує на увагу лист В. Левинського до

³⁷ Див.: Володимир Галик. “Постійні й тимчасові помешкання Івана Франка під час його навчання у Дрогобицькій головній школі та Дрогобицькій гімназії імені Франца-Йосифа I”, у *Східноєвропейський історичний вісник*, [головний редактор В. Ільницький]. по. 1 (Дрогобич: Посвіт, 2016): 33–41.

³⁸ “Адресати з Дрогобича до Івана Франка”, *Упорядкування, передмова і коментарі Володимира Галика*, наук. ред. Леонід Тимошенко. (Дрогобич: Коло, 2011): 8.

³⁹ *Ibid.*, 8, 63–80.

⁴⁰ *Ibid.*, 8, 81–114.

⁴¹ *Ibid.*, 8–9.

Івана Франка, у якому розповідається про діяльність студентського товариства в стінах Дрогобицької гімназії, що активізувало радикальний рух. Важливе місце посідають листи, які окреслюють співпрацю І. Франка з редакцією “Kurjer Drohobzcki”/“Nowy Kurjer Drohobzcki”, “Просвітою” та відображають низку аспектів його редакторської роботи⁴².

Наступну групу формують листи вчителів та учнів Дрогобицької гімназії (учня гімназії Миколи Батюка, вчителя гімназії Григорія Величка, вчителя Василя Ратальського, завідувача відділу “Кружка імені Івана Франка” Терницького). Ця група листів, на відміну від попередніх, є невеликою. Проте досить цінну інформацію подають нам листи В. Ратальського, зокрема в одному з них йдеться про приїзд Івана Франка до Дрогобича для читання своєї поеми “Мойсей” (про це більше говорилося вище). Також у листі від О. Думіна за підписом Терницького дізнаємося, що свого часу Іван Франко заснував у Дрогобицькій гімназії “Кружок імені Івана Франка”⁴³.

Остання, п’ята група, включає листи від літературознавців, журналістів та священників (греко-католицького священника Івана Чапельського, поетеси Олени Грицай, журналіста “Gazety Naddniestrzańskieј” Адольфа Інлендера, редактора “Gazety Naddniestrzańskieј” Едмунда Леона Солецького, літературознавця Юліана Яворського, редакції священника Кміта Полієвкта та лист невідомого автора). Зміст листів цього блоку не менш цікавий. Особливо привертають увагу листи Ю. Яворського, який намагався через свою діяльність згуртувати представників різних політичних течій⁴⁴.

Громадсько-політична діяльність Івана Франка залишила неабиякий відбиток у його житті та творчості. Зокрема, цьому посприяли три арешти: перший – 1877 р.; другий – 1880 р.; третій – 1889 р. Згадані події мали відповідні долезмінні наслідки для І. Франка: перший фактично знищив надії стати викладачем гімназії після закінчення університету; другий посприяв розлученню з Ольгою Рошкевич; останній, очевидно, став вагомою причиною важкої недуги дружини Івана Франка – Ольги.

З Дрогобичем пов’язаний саме другий арешт Івана Франка, який відбувся за незрозумілих обставин – буцімто за порушення паспортного режиму. Приблизно в березні 1880 р. І. Франко на запрошення виїхав зі Львова до села Нижній Березів на Коломийщині до К. Геніка, якому мав надавати “приватні лекції”. По дорозі до Яблунева його було заарештовано та відправлено до Коломиї і відповідно безпідставно втягнуто в політичний процес. По дорозі до Яблунева його було заарештовано й відправлено до Коломиї та відповідно безпідставно втягнуто в політичний процес. Після тримісячного ув’язнення через відсутність доказів І. Франка звільнено з умовою етапування до Нагуєвичів⁴⁵.

Цей маршрут, за словами І. Франка, пройшов через Коломию, Станіславів, Стрий і Дрогобич. Прибувши до Дрогобича, І. Франко провів цілу добу у приміщенні Дрогобицького магістрату, де знаходилась тюрма “для хлопів” (тепер приміщення концертного залу ансамблю “Верховина”). Цю дрогобицьку тюремну “яму”, життя і побут у ній І. Франко відтворив у новелі “На дні” та у спогаді “Як це сталося?”. Згадану прикру подію І. Франко описав у своєму листі до М. Драгоманова 26 квітня 1890 р.⁴⁶

У 80-х роках ХІХ ст. І. Франко часто навідувався у Дрогобичі до родини Коссака, з якою мав приятельські відносини. Будинок Коссаків за теперішньою локалізацією знаходився на вулиці Лесі України, де тепер є скверик з пам’ятною таблицею біля будинку під № 7. Відомий український військовий діяч Григорій Коссака, син Йосифа Коссака, особисто знав Івана

⁴² “Адресати з Дрогобича до Івана Франка”, *Упорядкування, передмова і коментарі Володимира Галика*, наук. ред. Леонід Тимошенко. (Дрогобич: Коло, 2011): 115–152.

⁴³ *Ibid.*, 9, 153–164.

⁴⁴ *Ibid.*, 9, 165–190.

⁴⁵ Володимир Галик. “Іван Франко та Кирило Генік: до історії взаємин і співробітництва”, у *Сучасні тенденції розвитку освіти і науки в інтердисциплінарному контексті: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції, (24–25 березня 2016 року), [редактори-упорядники: І. Зимомря, В. Ільницький]*. (Ченстохова, Ужгород, Дрогобич: Посвіт, 2016): 34–39.

⁴⁶ Іван Франко. “Лист до М. Драгоманова від 26 квітня 1890 р.”: 247.

Франка. Під час відзначення 40-річного ювілею літературної діяльності Івана Франка у 1913 р. Г. Коссака, будучи головою українських учителів Дрогобицького повіту та активістом товариства “*Просвіта*”, виступав модератором на урочистому вечорі. Згодом, будучи отаманом другого куреня Легіону Українських Січових Стрільців, 31 травня 1916 р. виступив очільником стрілецької делегації, яка, прибувши із фронту, брала активну участь в організації похорону Івана Франка – виносили та супроводжували домовину до Личаківського кладовища⁴⁷.

І. Франка з родиною Коссаків пов’язував і той факт, що їхні сім’ї товаришували і частенько навідувалися один до одного. Брат І. Франка, Онуфрій, упродовж двох років вчився ковальської справи у Йосифа Коссака. Про це у своїх спогадах “*Іван Франко та його брати*” розповідає Іван Коссака. Зокрема, він повідомляє, що: “*Іван Франко постійно гостював у моїх батьків в роках 1880–1882, це саме роки, коли він, не маючи з чого жити у Львові, переїхав на село до Нагуєвичів. З села заходив він часто до сусіднього Дрогобича, навідував свого брата Онуфря, і цим треба пояснити його ближче знайомство з моїми батьками, а також щире співчуття моєї мати до “кримінальника”. Були, здається, ще й інші причини, що вели Франка частіше до незамітної хати коваля. Він працював тоді серед дрогобицького робітництва, ремісничої челяді і серед молодих селян. Знаю з оповідань моїх батьків, що стрічався він у нашій хаті з Мельником, з Якубової Волі, Яцем (Яковом. – В. Г.) Олексівським з Ясениці Сільної, своїми друзями й учнями, молодшими селянами, відомими організаторами селянства в Дрогобиччині...*”⁴⁸.

Кінець XIX ст. в історії Дрогобича відомий виборчою кампанією до Австрійського сейму. Цим подіям 1895 та 1897 рр. І. Франко приділив багато уваги, що й не дивно, адже він брав у них безпосередню участь і зазнав гіркої досвіду. Під час виборів до Австрійського сейму І. Франко зазнав поразки: у 1895 р. він балотувався на депутата у виборчому окрузі Перемишль – Мостиська – Добромиль, у 1897 р. – в окрузі Перемишль – Мостиська – Рудки – Самбір – Дрогобич – Підбуж, а під час додаткових виборів у 1898 р. – в окрузі Тернопіль – Збараж – Скалат⁴⁹. Підлими провокаціями та фальсифікаціями письменника просто викидали із боротьби. Наприклад, побутують перекази, що на стінах дзвіниці церкви Воздвиження Чесного Хреста в Дрогобичі були розклеєні оголошення, де закликалися не вірити І. Франкові, бо він жид Френкель, який замаскувався під інше прізвище, щоб отримати перемогу на виборах і “*пити людську кров*”⁵⁰.

У виборчій кампанії 1897 р. українські політичні сили зазнали краху, з 78 галицьких послів у Віденський парламент потрапило лише 9 українців. У зв’язку з недобрими для І. Франка подіями за порадою Ю. Романчука вчений уклав збірник документів “*Die Reichsrathswahlen in Ostgalizien im Jahre 1897*”. (Wien, 1898), які висвітлювали справжню суть виборчої кампанії 1897 р. у Галичині. Під час його підготовки І. Франко підкреслював, що ця публікація буде мати передусім “*інтерес історично-публіцистичний*”, а всі документи і матеріали вимагають детального наукового оформлення⁵¹.

Про вибори 1897 р. до Австрійського сейму Франко написав у “*Kurjer Lwowski*” статтю: “*Zgromadzenie wyborcze w Drohobyczu*”, в якій описав свою агітаторську діяльність. Із неї дізнаємося, що під час промови І. Франкові з труднощами вдалося втримати тишу у залі, що призвело до того, що він ледве зумів закінчити промову. Після нього виступив Фрейдман і емоційно почав критикувати кандидата. Іван Франко підходив до будь-якої іншої курії, але не 5-ї, бо промовець відчував у його доповіді брак космополітичного змісту, закидав йому зміну

⁴⁷ Зоряна Кордуба, Василь Пилип’юк. “Дрогобич Івана Франка: альбом-путівник”: 86; Роман Горак. “Франкова Ясениця-Сільна”. (Львів: Апріорі, 2015): 166–182.

⁴⁸ “Спогади про Івана Франка”, упоряд., вступ. сл., прим. М. І. Гнатюка. 2-ге вид., доповн., перероб. (Львів: Каменяр, 2011): 67.

⁴⁹ Михайло Шалата. “Свята великість поета”, у *Вибрані твори Івана Франка: В 3-х т. Т. 1: Поезії, поеми. 2-ге вид., доповн., редколегія: Скотний В. Г. та ін.* (Дрогобич: Коло, 2005): 20.

⁵⁰ Роман Горак. Адреси юності Івана Франка в Дрогобичі: 7.

⁵¹ “Там город преславний Дрогобич лежить...”: 28.

переконань і т. д.⁵². Виступ І. Франка щохвилини переривали постійними окриками: “хай живе Гудець”, “ганьба докторові Франкові”, найменші ознаки протесту з боку селян переривали тривалими окриками “ганьба”, “свобода слова” і навіть стусанами. Тільки холонокровність селян дає змогу пояснити, чому в залі не виникло бійки⁵³.

Отже, докладний опис “брудних” виборчих кампаній 1895, 1897 і 1898 років до Австрійського сейму вміщений у рубриках газети “Громадський голос”, на шпальтах якої докладно висвітлено підготовку до виборів, наведені факти вбивств, масових поранень, поголовних арештів тощо. Саме на її сторінках (“Громадський голос”, 1897. Рік III. НР. 7), незважаючи на поразки у виборах, Іван Франко звернувся до своїх прихильників, з подякою: “Браття! Хоча темна сила тепер ще взяла верх над нами, не тратьмо надії, ще кілька літ праці, агітації, зросту свідомості, а перемога конечно мусить бути наша”⁵⁴.

Черговий раз І. Франко побував у Дрогобичі 5 червня 1902 р. Саме тоді в теперішньому приміщенні Львівського обласного академічного музично-драматичного театру імені Юрія Дрогобича І. Франко виступав з промовою на робітничому мітингу⁵⁵.

Окремий епізод із громадської діяльності І. Франка в Дрогобичі висвітлює листування В. Ратальського з Іваном Франком. Василь Ратальський був учителем за фахом та добрим приятелем Івана Франка, який подарував йому збірку “В поті чола” з таким написом: “Ци-рому приятелеві Ратальському прихильний Ів. Франко”. В. Ратальський листувався з І. Франком, виконував різні його доручення. Іван Франко зі свого боку прагнув допомогти йому влаштуватися на роботу⁵⁶.

Цікавим у нашому плані є лист В. Ратальського до І. Франка від 16 січня 1912 р., де автор просить вченого приїхати до Дрогобича 1 лютого цього року до “тутешнього Вид[і]лу “Учительської орган[і]зації”, щоб виступити з рефератом⁵⁷.

На це запрошення В. Ратальського І. Франко відгукнувся позитивно: “Сердечно спасибі за Ваші запитання. Приїду 1 лютого в четвер ранішим поїздом, що виїздить зі Львова пів до 8-ої і стає в Дрогобичі 10?. Думаю, що найліпше буде відчитати “Мойсея”. Уже 1 лютого 1912 р. учений був у Дрогобичі. На зустріч із ним прийшло близько чотирьох сотень осіб. Зустріч відбувалася у найбільшому приміщенні, яке тоді було в Дрогобичі, – спортивному залі (знаходився там, де зараз торговельний осередок – навпроти театру). Тут у 1909 р. В. Стефанік мав доповідь про Івана Франка, а 19 червня 1911 р. проходили “криваві вибори” до австрійського парламенту (другий і третій тури цих виборів призначалися відповідно на 26 червня та 3 липня). Коли всі присутні всілися, на підмостки вийшов учитель віділової (семирічної) школи Василь Ратальський, а з ним – середнього зросту, в темному костюмі, трохи зсутулений худорлявий чоловік в окулярах – Іван Якович Франко⁵⁸.

На цій зустрічі з дрогобичанами І. Франко читав свою поему “Мойсей”. Читав він її дуже тихо й повільно, а сам В. Ратальський допомагав перегортати йому сторінки. У залі була повна тиша, доки поет не завершив декламувати свого “Мойсея”. Після закінчення зал

⁵² Ivan Franko. “Zgromadzenie wyborcze w Drohobyczu”, *Kurjer Lwowski*. No. 48 (1897): 3.

⁵³ Ibid.

⁵⁴ Іван Франко. “Подяка”, *Громадський голос*. по. 7 (1897): 1.

⁵⁵ Кордуба З., Пилип’юк В. Дрогобич Івана Франка: альбом-путівник: 91; “Іван Франко у Дрогобичі”, у *Календар класного керівника на 2006–2007 навчальний рік*. (Дрогобич: Коло, 2006): 160–167. Степан Пінчук. “Іван Франко в Дрогобичі”, у *Наукові записки Дрогобицького Державного Педагогічного Інституту ім. І. Франка*. vol. II. (Дрогобич: Видавництво Львівського університету, 1967): 62.

⁵⁶ Володимир Галик. “Василь Ратальський – організатор відчиту поеми “Мойсей” Івана Франка у Дрогобичі (за матеріалами двохстороннього листування)”, у *Історія філософії як школа думки. Збірник на пошану професора Степана Михайловича Возняка (до 85-річчя з дня народження)*. Редколегія: В. К. Ларіонова (головний редактор), О. Б. Гуцуляк. (Івано-Франківськ: Видавництво Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаніка, 2013): 477.

⁵⁷ Відділ рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. Ф. 3. Од. зб. 1634, арк. 91–92.

⁵⁸ Володимир Галик. “Василь Ратальський – організатор відчиту поеми “Мойсей” Івана Франка у Дрогобичі”: 479.

наповнився бурхливими оплесками, відусюди лунали похвальні вигуки. Після цього І. Франко у супроводі слухачів вийшов на вулицю, обмовився кількома словами та й поїхав⁵⁹.

2 лютого 1912 р. у Дрогобичі, після відчиту поеми “Мойсей”, І. Франко на запрошення отців василіян відвідав Церкву Святої Трійці і цього ж дня уклінно вшанував могилу свого улюбленого вчителя із Дрогобицької нормальної школи отців василіян отця Івана-Юліана Німиловича⁶⁰.

Стосовно наукової діяльності І. Франка в Дрогобичі скажемо, що вона була здебільшого історико-краєзнавчою та етнографічно-фольклорною. Розпочнемо з того, що І. Франко був не втомним збирачем і дослідником писемних та стародрукованих релігійних пам’яток середньовічного часу. У цьому контексті зазначимо, що пильну увагу письменника не минули і стародруковані пам’ятки середньовічного Дрогобича. Так, перебуваючи в Дрогобичі 2 лютого 1912 р. з літературним відчитом, Іван Франко був запрошений одним із місцевих отців-василіян до їх монастиря при церкві Святої Трійці. У монастирській бібліотеці І. Франко віднайшов рукопис у старій оправі з дошки, в шкірі, який містив служебну мінею за місяці червень і липень. Правда, служби за липень доведені тільки до 29 дня включно. Формат рукопису невеликий, філіграней не можна докладно розпізнати. Текст, напевно, болгарської редакції з юсами. Результати свого дослідження І. Франко опублікував у згадуваній статті “Дрогобицька служебна мінея з 1563 року”⁶¹.

Рукописання в Дрогобичі знайшло своє продовження і в XVIII ст. І. Франко стверджував, що так званий “письменський” рух наприкінці XVII – на початку XVIII ст. поживався на території Галицького Підгір’я, втілюючись у різноманітних рукописних збірках, які в доступних формах задовольняли попит широких читацьких мас. Вивчаючи апокрифи цього періоду, дослідник описав дрогобицьку збірку 1743 р., яку він віднайшов під час навчання у гімназії та опублікував. “Дрогобицький збірник рукописних апокрифічних оповідань” та інші джерела прислужилися Франкові у написанні “Причинків до історії руської літератури XVIII віку” Збірка датується XVIII ст., виготовлена в місті Дрогобич 1743 року для тамтешнього міщанина Петра Чорневича, про що свідчить приписка до нього. До І. Франка він потрапив у невеликій за обсягом частині: його віднайшов отець Михайло Зубрицький, тодішній гімназійний учень, в одній міщанській хаті. Збірник був із сірого паперу, написаний руським скорописом з титлами і дуже ушкоджений. Фрагмент, який дійшов до І. Франка, складався з 8-ми цілих і 3-х дуже обшарпаних і збутнілих нумерованих листків. Цей рукопис учений опублікував у своїй праці “Апокрифи і легенди з українських рукописів”. Про дрогобицький збірник рукописних апокрифічних оповідань дослідник згадує у дослідженні “К истории южнорусских апокрифических сказаний”. Достатньо уваги “Дрогобицькому збірнику рукописних апокрифічних оповідань” І. Франко приділяє в дослідженні “Из старых рукописей”⁶².

Варто підкреслити, що в Дрогобичі, у першу чергу, І. Франко заявив про себе як пильний збирач народної прози. У листі до Ізидора Коперницького від 27 грудня 1883 року він писав: “Займаючись більше як дванадцять років збиранням етнографічних матеріалів, а тепер також порівняльними студіями над етнографією слов’янською і, передусім, українською,

⁵⁹ Ibid., 479–480.

⁶⁰ Олександра Німилович, Микола Зимомря. Веселка просвітленої пам’яті. (Дрогобич : Посвіт, 2010): 18.

⁶¹ Іван Франко. “Дрогобицька служебна Мінея з р. 1563”, у *Записки Наукового Товариства імені Шевченка*, vol. 110 (1902): 157–158.

⁶² Див.: Іван Франко. “Из старых рукописей”, у *Франко І. Я. Зібрання творів у 50 томах*, vol. 29. (Київ: Наукова думка, 1981): 392–393, 396–398; Іван Франко. “К истории южнорусских апокрифических сказаний”, у *Франко І. Я. Зібрання творів у 50 томах*, vol. 29. (Київ: Наукова думка, 1981): 337 – 347; Іван Франко. “Причинки до історії руської літератури XVIII віку. 1. Дрогобицький збірник рукописних апокрифічних оповідань”, у *Франко І. Я. Зібрання творів у 50 томах*, vol. 27. (Київ: Наукова думка, 1980): 17; Володимир Галик. “Стародруковані та рукописні книги Прикарпаття у дослідницьких інтересах Івана Франка”, у *Фортеця: збірник заповідника “Густань”*. № 2. (Львів: Колір ПРО, 2012): 214–224.

нагромадив досить значну кількість цікавих матеріалів (пісень, оповідань, приповідок, анекдотів, вірувань, забобонів і подібних)”⁶³.

Щодо фольклорних досліджень Дрогобича, то тут шукач записав незначну кількість матеріалу: низку легенд та оповідей гумористичного характеру (анекдотів), здебільшого від Івана Гутовича⁶⁴.

У науково-пошуковій спадщині Івана Франка значне місце посідає праця *“Галицько-руські народні приповідки”*. На основі дослідження Р. Пастуха, а також наших підрахунків, тут представлено близько 650 одиниць приповідок, записаних І. Франком у Дрогобичі. На наш погляд, ці перлини народної мудрості, а також пояснення до них Івана Франка, вміщують у собі досить багато цікавої інформації, яка тією чи іншою мірою потрібна для повнішого і всебічнішого відтворення картини життя та побуту дрогобичан у минулому. У контексті зазначимо, що фундаментальна праця І. Франка *“Галицько-руські народні приповідки”* була видана упродовж 1901–1910 рр., а 2006 р. перевидана до 150-річчя від дня народження Івана Франка.

1883 року І. Франко організував Етнографічно статистичний гурток у Львові. Основним завданням гуртка мала бути підготовка і видання бібліографії книжок, статей та інших матеріалів з етнографії і статистики українського народу, а також збирання етнографічного матеріалу серед народу шляхом проведення періодичних екскурсій. З ініціативи та з участю І. Франка Етнографічно-статистичний гурток улітку 1884 року організував подорож українсько-руської студентської молоді західними теренами України за таким маршрутом: Львів, Стрий, Дрогобич, Борислав, Мразниця (передмістя Борислава), Східниця, Урич, Підгородці, Корчин, Верхнє і Нижнє Синевідсько, Бубнище, Болехів, Гошів, Калуш, Станиславів, Коломия. Варто наголосити, що ця мандрівка, окрім наукового, мала ще і політико-агітаційне значення⁶⁵.

Маршрут згаданої студентської мандрівки розпочинався 27 липня 1884 р. із Дрогобича, а точніше із двору міського солевиварювального заводу. Перед її стартом було заплановано провести зустріч із місцевою інтелігенцією, під час якої І. Франко мав виступити з лекцією *“О початку і знесенні панщини на Руській землі”*. Проте Франків виступ не схвалив місцевий староста, через що члени мандрівки обмежилися лише екскурсією Дрогобицькою жупою за участі І. Франка. Сама ж програма подорожі була укладена І. Франком за хронологічним принципом, віршованою формою, уміщувала в собі передмову, поетичний зміст маршруту і закінчувалася зверненням до учасників комітету. Текст програми з усіма її складовими було опубліковано в газеті *“Діло”* у числах 85, 86, 87, 88, які вийшли друком упродовж 24–31 липня 1884 р. під назвою *“Вандрівка рускої молодіжи. (I-ша, II-га і III-тя кореспонденція “Діла”)*”. Одночасно оргкомітетом було видано окрему брошуру мандрівки обсягом 16 сторінок⁶⁶.

Чільне місце в публіцистичних і наукових працях Івана Франка займає дрогобицько-бориславська тематика. Дослідник акцентує увагу на гострих соціальних конфліктах, якими супроводжувався розвиток нафтового басейну в період первісного нагромадження капіталу. Незрівнянну цінність мають спеціальні дослідження І. Франка про становище дрогобицьких робітників.

У своїй статті *“Фабрика парафіну й церезину у Дрогобичі”* І. Франко яскраво відображає повсякденні злидні в житті робітників фабрики, звертає увагу на їх побут, звичаї, соціальне та матеріальне становище, змальовує їхній моральний стан. Це була привілейована фабрика різних нафтових виробів, власність Лейзора Гартенберга, Спілки Селіга Лаутербаха і Герша Гольдгаммера. Заснована 1863 р., вона, як і інші подібні фабрики Дрогобицького повіту, завдячує своїм виникненням і ростом відкриттю, швидкому розвиткові відомих ко-

⁶³ Іван Франко. “Лист І. Франка до І. Коперницького від 27 грудня 1883 р.”, у *Франко І. Я. Зібрання творів у 50 томах*, vol. 48. (Київ: Наукова думка, 1986): 391.

⁶⁴ “Там город преславний Дрогобич лежить...”: 102, 106–107, 109.

⁶⁵ *Ibid.*, 32–33.

⁶⁶ Іван Франко. “Українсько-руська студентська мандрівка літом 1884 р.”, у *Франко І. Я. Зібрання творів у 50 томах*, vol. 3. (Київ: Наукова думка, 1976): 250–252, 254.

палень нафти і земного воску в Бориславі, звідки й одержувала майже всю сировину для переробки⁶⁷.

Свою історію парафінова й церезинова (нафтопереробна) фабрика в Дрогобичі починає з невеликої фірми “Альтмана і Готліба”, дрогобицьких онучкарів. Фірма онучкарів розрослась у фірму Гартенберга, Лаутербаха, Вагмана і Готліба. Кожне з цих імен фігурує у Франкових творах. Про Вагмана і його смерть можна дізнатися з повісті “*Перехресні стежки*”, а про інших – з “*Борислав сміється*”, “*Boa constrictor*” і так званого бориславського циклу оповідань Івана Франка. Син капіталіста Готліба Мойше Готліб, котрий перейшов у християнську віру, став Маврицієм Готлібом, відомим польським художником, творчість якого стосувалась історії Польщі, а особливо становища в ній євреїв. Від Івана Франка дізнаємося, що М. Готліб вчився з ним у Дрогобицькій гімназії, а згодом став прообразом Готліба з повісті “*Борислав сміється*”⁶⁸.

Спостерігаючи за життям робітників на фабриці, І. Франко зауважує, що робітникові протягом усього тижня не можна виходити з фабрики, а кухні чи їдальні там немає. Уся їжа робітників повинна складатися з хліба, горілки, цибулі, сиру тощо, тобто речей, які можна одержати тільки у пана касира. Кожен робітник повинен їх купувати там за високу ціну, бо за хліб, який у місті коштує 15 центів, він платить тут 21 цент. Таким чином, фабричні робітники змушені цілий тиждень бути на сухій пайці і харчуватися малопоживними продуктами (за винятком лише неділі, коли їм можна було піти до міста й поїсти чогось гарячого). Пересічне число робітників на цій фабриці становило 250 осіб, інколи кількість їх сягала 300. 1878 р. число робітників зросло до 280, а 1879 р. зменшилося до 250. Відповідно до пір року, найбільше робітників бувало взимку (пересічно 300), а найменше під час жнив (пересічно 180–200)⁶⁹.

Проблеми селян Дрогобича та Дрогобиччини І. Франко порушував і в наукових дослідженнях про громадські шпихліри і шпихліровий фонд у Галичині періоду 1784–1840 рр. У присвячених цій проблемі працях автор розкриває причини організації громадських шпихлірів, показує низку фактів, що свідчать про погіршення становища селян у XVIII ст. Учений простежує особливості розвитку шпихлірів за послідовно змінюваних австрійських намісників, їх економічну політику. Завдяки цьому шпихліровий фонд у Галичині втратив своє безпосереднє призначення – бути допомогою для галицького селянства⁷⁰. Сьогодні в Дрогобичі знаходиться архітектурна пам'ятка 1778 р. – шпихлір, який був відомий І. Франкові, але він чомусь у своїх дослідженнях не надав йому спеціальної ваги. Це, на нашу думку, можна пояснити тим, що в останній чверті XIX – на початку XX ст. І. Франко значну увагу приділяв вивченню становища і соціального складу населення, а архітектурні та духовні пам'ятки Дрогобича його часу – костюл святого Бартоломея, оборонна вежа-дзвіниця, церква Святої Трійці, церква святого Юра, шпихлір та інші – вийшли зі сфери його зацікавлень (Припущення. – В. Г.).

Підсумовуючи вищесказане, зауважимо, що І. Франко залишив великий слід у вивченні історії становища і соціального складу населення.

Полишені у Франковій пам'яті дрогобицькі місця, сюжетно лягли в канві його художньо-літературної спадщини. Загалом Дрогобич представлений в Франкових: оповіданнях і новелах “*Отець-гуморист*”, “*Борис Граб*”, “*Гірчичне зерно*”, “*У столярні*”, “*Гава*”, “*Добрий заробок*”, “*На дні*”, “*Задля празника*”, “*Пирого з черницями*”, спогадах “*Мої знайомі жиуди*”, поезіях “*Похвала Дрогобича*”, “*Дрогобицька філантропія*”, поемі “*Вандрівка русина з Бідою*”,

⁶⁷ “Там город преславний Дрогобич лежить...”: 50.

⁶⁸ Володимир Галик. “Іван Франко – дослідник історії Дрогобича”, у *Старожитності Дрогобиччини: науково-популярний краєзнавчий часопис історичного факультету ДДПУ імені Івана Франка*. по. 2 (Дрогобич: Коло, 2008): 21–23.

⁶⁹ “Там город преславний Дрогобич лежить...”: 41–54.

⁷⁰ Іван Франко. “Громадські шпихліри в Галичині 1784–1840 р.” (Львів: Друкарня Наукового Товариства імені Шевченка, 1907).

повістях “Батьківщина”, “Великий шум”, “*Voas constrictor*”, романах “*Перехресні стежки*”, “*Борислав сміється*”, драмі “*Украдене щастя*”.

Є ще низка Франкових літературних та літературно-критичних праць, у змісті яких, у контексті, згадується Дрогобич, а це – “*Останки первісного світогляду в руських і польських загадках народних*” (згадка про зміст дражнилівки, яка побутувала у Дрогобичі)⁷¹; “*Przyczynek do etnografii ludu ruskiego na Wołyniu*” (згадка факту існування в Дрогобичі легенди про перетворення людини у лелеку)⁷²; “*Сожжение упырей в с. Нагуевичах в 1831 г.*” (згадується розповідь про існування “*червоного упиря*” у дрогобицькому монастирі)⁷³; “*Дальші болгарські праці М. Драгоманова*” (згадується дрогобицька легенда про попа-злодія і як він став перевертнем)⁷⁴; “*Жидівська війна. Причинок до порівняльних студій над народною літературою*” (згадується повчальна розповідь, яка побутувала в Дрогобичі, про сліпого діда та хлопця-провідника)⁷⁵; “*Угорська казка*” Вацлава Потоцького і “*пся крев*” (згадується анекдот, записаний у Дрогобичі, про сліпого русина)⁷⁶; “*До питання про перекази про Магомета у слов'ян*” (згадується польське прислів'я: “*Якщо не йде гора до Магомета, то Магомет йде до гори*”, почуте в Дрогобичі від отця-катехита василіянського чину)⁷⁷.

Таким чином, уся творча спадщина І. Франка, у якій він повністю чи бодай дотично зачепив тему Дрогобича, за нашими підрахунками, складає понад три десятки праць, а це – поетичні, художньо-літературні, історико-краєзнавчі, етнографічно-фольклорні, публіцистичні. Чимала вартість епістолярної спадщини від дрогобицьких кореспондентів до І. Франка (66 листів), яка дає можливість познайомитися з малознаними фактами життя і діяльності І. Франка та його адресантів. Окремого підрахунку потребують опубліковані, записані безпосередньо І. Франком від дрогобичан і не тільки етнографічно-фольклорні матеріали, які стосуються Дрогобича.

DROHOBYCH PLACES IN THE LIFE AND CREATIVE HERITAGE OF IVAN FRANKO: TRY CHRONOLOGICALLY-LOCAL DESCRIPTOR

Volodymyr HALYK

*Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University,
Department of history of Ukraine,
Lesi Ukrainky Str., 46, 82100, Drohobych, Lviv region, Ukraine,
e-mail: galykvol@ukr.net*

Summary

In the proposed study, through the prism of life and the many-sided heritage of Ivan Franko, the places of Drohobych, directly or indirectly connected with the great Ukrainian, are represented. Here, on the basis of materials from well-known and unknown archival sources and a large number of Franko-speaking studies, individual episodes from the life and work of Ivan Franko in Drohobych are reinterpreted in a new way.

⁷¹ Іван Франко. “Останки первісного світогляду в руських і польських загадках народних”, у *Франко І. Я. Зібрання творів у 50 томах*, vol. 26. (Київ: Наукова думка, 1980): 332–346.

⁷² Іван Франко. “Przyczynek do etnografii ludu ruskiego na Wołyniu”, у *Франко І. Я. Зібрання творів у 50 томах*, vol. 27. (Київ: Наукова думка, 1980): 210–215.

⁷³ Іван Франко. “Сожжение упырей в с. Нагуевичах в 1831 г.”, у *Українці: народні вірування, повір'я, демонологія*. (Київ: Либідь, 1992): 512–526.

⁷⁴ Іван Франко. “Дальші болгарські праці М. Драгоманова”, у *Франко І. Я. Зібрання творів у 50 томах*, vol. 28. (Київ: Наукова думка, 1980): 293–298.

⁷⁵ Іван Франко. “Жидівська війна. Причинок до порівняльних студій над народною літературою”, у *Франко І. Я. Зібрання творів у 50 томах*, vol. 53. (Київ: Наукова думка, 2008): 311–330.

⁷⁶ Іван Франко. “Угорська казка” Вацлава Потоцького і “пся крев”, у *Франко І. Я. Зібрання творів у 50 томах*, vol. 28. (Київ: Наукова думка, 1980): 305–318.

⁷⁷ Іван Франко. “До питання про перекази про Магомета у слов'ян”, у *Франко І. Я. Зібрання творів у 50 томах*, vol. 29. (Київ: Наукова думка, 1981): 122–148.

It is determined that Ivan Franko lived in Drohobych for eleven years – not so much and not so much, but during this period he walked from a teenager to a mature boy. The time spent by I. Franko in Drohobych is a study at the Drohobych Main School at the Holy Trinity Church (from September 1864 to the summer of 1867), and later at the Drohobych Gymnasium named after Franz-Joseph I (from the autumn of 1867 to summer of 1875). During his studies at the so-called normal school of the Basilian Fathers at the Holy Trinity Church in Drohobych, Franko-child suffered a lot of shocks: he was twice punished by the transfer to the "blind assortment", experiencing the cruelty that contemporary teachers used against the students, and the most painful moment for I. Franko became the death of his father Jacob. The last event was caused by the appearance of the first poetic work "Easter," which the author devoted to his breadwinner. Despite this, the little I. Franko, being a poor rural boy, managed not only to equal his privileged classmates, but also to surpass them. An example of this is only the fact that for his excellent teaching and his unrivaled ability, his name was three times included in the so-called "Golden Book" of the Basilian School at the Holy Trinity Church in Drohobych. Years of study at the Drohobych Gymnasium also did not pass without pain for I. Franko. Being in the sixth grade, he became a circular orphan – on June 1, 1873, his mother Mary died. But despite the fact that his means of subsistence have become too scanty, he actively and persistently tries to get all the bases of the science of that time. A striking example of this is that he had consistently high rankings among high school students-classmates (the evidence of Ivan Franko's success at the Drohobych High School confirms that he only occupied the first, second and third places).

After his studies in Drohobych, I. Franko often visited the city, contacted with his friends, friends and comrades in Drohobych. One of the annoying moments in the life of Ivan Franko, which was connected with Drohobych, was his second arrest in 1880, when he spent the whole day in prison. It was hostile to I. Franko in 1897, when he was ballot at the elections to the Austrian Sejm as a deputy in the constituency Peremyshl – Mostyska – Rudki – Sambir – Drohobych – Pidbudzh. The entire election campaign of I. Franko, in particular in Drohobych, ended in complete defeat for him. Visiting Ivan Franko Drohobych June 5, 1902 Then he spoke at a working meeting. Last time, Drohobychs saw and heard Ivan Franko in February 1912, when he, with the assistance of V. Ratal'sky, recited his poem "Moses".

All of I. Franko's creative heritage, in which he completely or brutally touched the topic of Drohobych, according to our calculations, makes up more than three dozen works, which are poetic, artistic and literary, historical, ethnographic, folklore, and journalistic. The considerable cost of the epistolary heritage from Drohobych correspondents to Ivan Franko (66 letters), which gives an opportunity to get acquainted with the little-known facts of life and activities of I. Franck and his recipients. Separate calculations require the published, recorded directly by Ivan Franko from the Drohobychs and not only ethnographic and folklore materials related to Drohobych.

Keywords: places, Ivan Franko, Drohobych, life, multifaceted activity, creative heritage.

REFERENCES

- “Adresaty z Drohobycha do Ivana Franka “, Uporiadkuvannya, peredmova i komentari Volodymyra Halyka. Nauk. red. Leonid Tymoshenko. Drohobych: Kolo, 2011. (in Ukrainian).
- Franko, Ivan. “Emeryk Turczyński. Wspomnienia pośmiertne”, Kurjer Lwowski, no. 8 (1896). (in Poland).
- Franko, Ivan. “Przyczynek do etnografii ludu ruskiego na Wołyniu”, Franko I. Ia. Zibrannia tvoriv u 50 tomakh, vol. 27. Kyiv: Naukova dumka, 1980: 210–215. (in Poland).
- Franko, Ivan. “Zgromadzenie wyborcze w Drohobyczu”, Kurjer Lwowski, no. 48 (1897). (in Poland).
- Franko, Ivan. “Borys Hrab”, Franko I. Ia. Zibrannia tvoriv u 50 tomakh, vol. 18. Kyiv: Naukova dumka, 1978: 177–190. (in Ukrainian).
- Franko, Ivan. “Hirchychne zerno (Iz moikh spomyniv)”, Franko I. Ia. Zibrannia tvoriv u 50 tomakh, vol. 21. Kyiv: Naukova dumka, 1979: 316–332. (in Ukrainian).
- Franko, Ivan. “Hromadski shpykhliri v Halychyni 1784–1840 r.”. Lviv: Drukarnia Naukovoho Tovarystva imeny Shevchenka, 1907. (in Ukrainian).
- Franko, Ivan. “Dalshi bolharski pratsi M. Drahomanova”, Franko I. Ia. Zibrannia tvoriv u 50 tomakh, vol. 28. Kyiv: Naukova dumka, 1980: 293–298. (in Ukrainian).
- Franko, Ivan. “Do pytannia pro perekazy pro Mahometu u sloviań”, Franko I. Ia. Zibrannia tvoriv u 50 tomakh, vol. 29. Kyiv: Naukova dumka, 1981: 122–148. (in Ukrainian).
- Franko, Ivan. “Drohobytska sluzhebna Myneia z r. 1563”, Zapysky Naukovoho Tovarystva imeny Shevchenka, vol. 110 (1912): 157–158. (in Ukrainian).
- Franko, Ivan. “Drohobytska filantropiia”, Franko I. Ia. Zibrannia tvoriv u 50 tomakh, vol. 3. Kyiv: Naukova dumka, 1976: 248–249. (in Ukrainian).

- Franko, Ivan. "Zhydivska viina. Prychynok do porivnialnykh studii nad narodnoiu literaturoiu", Franko I. Ia. Zibrannia tvoriv u 50 tomakh, vol. 53. Kyiv: Naukova dumka, 2008: 311–330. (in Ukrainian).
- Franko, Ivan. "Iz starykh rukopysiv", Franko I. Ia. Zibrannia tvoriv u 50 tomakh, vol. 29. Kyiv: Naukova dumka, 1981: 392–393, 396–398. (in Ukrainian).
- Franko, Ivan. "K ystorry yuzhnorusskykh apokryfycheskykh skazanyi", Franko I. Ia. Zibrannia tvoriv u 50 tomakh, vol. 29. Kyiv: Naukova dumka, 1981: 37–347. (in Ukrainian).
- Franko, Ivan. "Lyst do M. Drahomanova vid 26 kvitnia 1890 r." Franko I. Ia. Zibrannia tvoriv u 50 tomakh, vol. 49. Kyiv: Naukova dumka, 1986: 236–252. (in Ukrainian).
- Franko, Ivan. "Lyst I. Franka do I. Kopernytskoho vid 27 hrudnia 1883 r.", Franko I. Ia. Zibrannia tvoriv u 50 tomakh, vol. 48. Kyiv: Naukova dumka, 1986, 391. (in Ukrainian).
- Franko, Ivan. "Moi znaiomi zhydy", ", Franko I. Ia. Mozaika: Iz tvoriv, shcho ne vviishly do Zibrannia tvoriv u 50 tomakh. Lviv: Kameniar, 2002: 335–348. (in Ukrainian).
- Franko, Ivan. "Ostanky pervisnoho svitohliadu v ruskykh i polskykh zahadkakh narodnykh", Franko I. Ia. Zibrannia tvoriv u 50 tomakh, vol. 26. Kyiv: Naukova dumka, 1980: 332–346. (in Ukrainian).
- Franko, Ivan. "Podiaka", Hromadskyi holos, no. 7 (1897). (in Ukrainian).
- Franko, Ivan. "Pohvala Drohobycha", Franko I. Ia. Zibrannia tvoriv u 50 tomakh, vol. 2. Kyiv: Naukova dumka, 1976: 349–351. (in Ukrainian).
- Franko, Ivan. "Prychynky do avtobiohrafii", Franko I. Ia. Zibrannia tvoriv u 50 tomakh, vol. 39. Kyiv: Naukova dumka, 1983: 36–44. (in Ukrainian).
- Franko, Ivan. "Prychynky do istorii ruskoj literatury XVIII viku. 1. Drohobyt'skyi zbirnyk rukopysnykh apokryfichnykh opovidan", Franko I. Ia. Zibrannia tvoriv u 50 tomakh, vol. 27. Kyiv: Naukova dumka, 1980: 17. (in Ukrainian).
- Franko, Ivan. "Rutentsi", Franko I. Ia. Zibrannia tvoriv u 50 tomakh, vol. 15. Kyiv: Naukova dumka, 1978: 7–41. (in Ukrainian).
- Franko, Ivan. "Sozhzhenye uryei v s. Nahuevychakh v 1831 h.", Ukraintsi: narodni viruvannia, poviria, demonolohiia, Kyiv: Lybid, 1992: 512–526. (in Russian).
- Franko, Ivan. "Spomyny z moikh himnaziinykh chasiv", Franko I. Ia. Zibrannia tvoriv u 50 tomakh, vol. 39. Kyiv: Naukova dumka, 1983, 50–54. (in Ukrainian).
- Franko, Ivan. "Uhorska kazka" Vatslava Pototskoho i "psia krev", Franko I. Ia. Zibrannia tvoriv u 50 tomakh, vol. 28. Kyiv: Naukova dumka, 1980, 305–318. (in Ukrainian).
- Franko, Ivan. "Ukrainsko-ruska studentska mandrivka litom 1884 r.", Franko I. Ia. Zibrannia tvoriv u 50 tomakh, vol. 3. Kyiv: Naukova dumka, 1976, 250–262. (in Ukrainian).
- Franko, Ivan. Spomyny z moikh himnaziinykh chasiv", Franko I. Ia. Zibrannia tvoriv u 50 tomakh, vol. 39. Kyiv: Naukova dumka, 1983, 50–54. (in Ukrainian).
- Viddil rukopysnykh fondiv i tekstolohii Instytutu literatury im. T. H. Shevchenka NAN Ukrainy. f. 3, od. zb. 2415, ark. 3–19; od. zb. 1634, ark. 91–92. (in Ukrainian).
- Halyk, Volodymyr. "Vasyl Ratal'skyi – orhanizator vidchytu poemu "Moisei" Ivana Franka u Drohobychi (za materialamy dvokhstoronnoho lystuvannia)", in Istoriia filosofii yak shkola dumky. Zbirnyk na poshanu profesora Stepana Mykhailovycha Vozniaka (do 85-ricchcia z dnia narodzhennia), Red. kolehiia: V. K. Larionova (holovnyi redaktor), O. B. Hotsuliak. Ivano-Frankivsk: Vydavnytstvo Prykarpatskoho natsionalnoho universytetu imeni Vasylia Stefanyka, 2013: 477–480. (in Ukrainian).
- Halyk, Volodymyr. "Ivan Franko – doslidnyk istorii Drohobycha", in Starozhytnosti Drohobychchyny: naukovo-populiarnyi kraieznavchyi chasopys istorychnoho fakultetu DDPU imeni Ivana Franka, no. 2. Drohobych: Kolo, 2008: 21–23. (in Ukrainian).
- Halyk, Volodymyr. "Ivan Franko ta Kyrylo Henyk: do istorii vzaiemyn i spivrobotnytstva", Suchasni tendentsii rozvytku osvity i nauky v interdystyplinarnomu konteksti: Materialy II Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii, (24–25 bereznia 2016 roku) / [redaktory-uporiadnyky: I. Zymomia, V. Ilnytskyi]. Cherkashova, Uzhhorod, Drohobych: Posvit, 2016: 34–39. (in Ukrainian).
- Halyk, Volodymyr. "Postiini y tymchasovi pomeshkannia Ivana Franka pid chas yoho navchannia u Drohobyt'skii holovni shkoli ta Drohobyt'skii himnazii imeni Frantsa-Yosyfa I", Skhidnoevropeyskyi istorychnyi visnyk, [holovnyi redaktor V. Ilnytskyi], no. 1. Drohobych: Posvit, 2016: 33–41. (in Ukrainian).
- Halyk, Volodymyr. "Starodrukovani ta rukopysni knyhy Prykarpattia u doslidnytskykh interesakh Ivana Franka", Fortetsia: zbirnyk zapovidnyka "Tustan". no. 2. Lviv: Kolir PRO, 2012: 214–224. (in Ukrainian).
- Horak, Roman. "Adresy yunosti Ivana Franka v Drohobychi". Truskavets: Frankova krynytsia, 1995: 16. (in Ukrainian).
- Hrytsak, Yaroslav. "Prorok u svoii vitchyzni. Franko ta yoho spilnota (1856–1886)". Kyiv: Krytyka, 2006. (in Ukrainian).

“Ivan Franko u Drohobychi”, Kalendar klasnoho kerivnyka na 2006–2007 navchalnyi rik. Drohobych: Kolo, 2006: 160–167. (in Ukrainian).

Korduba, Zoriana, Pylypiuk, Vasyl. “Drohobych Ivana Franka: albom-putivnyk”. Drohobych: Muzei “Drohobychchyna”, Vydavnytstvo “Svitlo y tin”, 2015. (in Ukrainian).

Nimylovych, Oleksandra, Zymomria, Mykola. “Veselka prosvitlenoi pamiaty”. Drohobych: Posvit, 2010. (in Ukrainian).

Olkhovyi, Yaroslav. “Drohobytski stantsii Velykoho Kameniara”, Drohobytskyi kraieznavchyi zbirnyk, no. 9. Drohobych: Kolo, 2005: 73–78. (in Ukrainian).

Olkhovyi, Yaroslav. “Tut zhyv velykyi Kameniar”, Radianske slovo, no. 66, 67 (1987). (in Ukrainian).

Pinchuk, Stepan. “Ivan Franko v Drohobychi Naukovi zapysky Drohobytskoho Derzhavnoho Pedagogichnoho Instytutu im. Iv. Franka”, no. 2. Drohobych: Vydavnytstvo Lvivskoho universytetu, 1967: 48–69. (in Ukrainian).

Shalata, Mykhailo. “Ivan Franko u shkoli pry tserkvi Sviatoi Triitsi”, Frankoznavchi studii, Ye. Pshe-nychnyi (holov. red). L. Vynar ta in. vol. 6. Drohobych: Kolo, 2015: 173–190. (in Ukrainian).

Shalata, Mykhailo. “Sviata velykist poeta”, Vybrani tvory Ivana Franka: V 3-kh t. T. 1: Poezii, poemu. 2-he vyd., dop., redkolehiia: Skotnyi V. H. ta in. Drohobych: Kolo, 2005: 7–80. (in Ukrainian).

“Spohady pro Ivana Franka”, Uporiad., vstup. sl., prym. M. I. Hnatiuka. 2-he vyd., dopovn., pererob. Lviv: Kameniar, 2011. (in Ukrainian).

“Tam horod preslavnyi Drohobych lezhyt...” (Vybrani pratsi Ivana Franka pro Drohobych), uporiadkuvannia, peredmova i komentari Volodymyra Halyka. Drohobych: Kolo, 2008. (in Ukrainian).